

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

МАШКОВА Інна Миколаївна

УДК: 37:001.31(477)81'(246.2:242):373(71)75-«19»/15«20»

**РОЗВИТОК УКРАЇНОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ В ДВОМОВНИХ
ТА «РІДНИХ» ШКОЛАХ КАНАДИ
(остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
ВОВК Мирослава Петрівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені
Івана Зязюна НАПН України, завідувач відділу змісту і
технологій педагогічної освіти (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Руснак Іван Степанович,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
завідувач кафедри іноземних мов (м. Хмельницький);

кандидат педагогічних наук, доцент
Терешко Інна Григорівна,
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини, доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання, декан
факультету мистецтв (м. Умань).

Захист відбудеться 18 червня 2019 року о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Автореферат розіслано 16 травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю духовно-інтелектуального розвитку української нації, потребою у формуванні національно свідомої та полікультурно толерантної нової генерації українців, наділеної високим рівнем світоглядної культури, активною громадянською позицією, аксіологічною спрямованістю професійної діяльності з метою утвердження цінностей особистості, громади, держави. Вагомим ресурсом підтримки націєтворчого потенціалу України є досвід розвитку українознавчої освіти в Канаді на основі пріоритетів полікультурності, багатомовності та підтримки культурної ідентичності національних меншин. Саме тому актуалізуються проблеми вивчення надбань українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади та їх конструктивної екстраполяції в умовах сучасної української освітньої практики.

Ключові пріоритети розвитку українознавчої освіти в Україні визначено у загальнодержавних документах (Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепція «Нова українська школа» (2017), Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні (2018), Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» (1996), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2009) та ін.). Підґрунтя розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади становлять положення таких законодавчо-нормативних документів, як: Закони Канади «Про офіційні мови» (1969), «Про багатокультурність» (1988), щорічні «Звіти про дію Закону Канади «Про багатокультурність» (2016 – 2017), Стратегія розвитку освіти в Канаді «Учись, Канадо, 2020» (2008) та ін. Ці документи спрямовані на утвердження принципів культуровідповідності, полікультурності, толерантності в українознавчій освіті України і канадського зарубіжжя.

Українські науковці досліджували проблеми розвитку українознавчої освіти у контексті аналізу світових освітніх тенденцій (Н. Авшенюк, І. Балицька, Л. Божук, Л. Преварська та ін.), вивчення історії і практики становлення українського шкільництва на вітчизняних теренах і за кордоном (Г. Бигар, А. Онкович, С. Пономаревський, В. Погребняк, Б. Ступарик та ін.), обґрунтування теоретико-методологічних засад українознавства (Т. Усатенко, Г. Філіпчук та ін.), висвітлення досягнень українознавчої наукової думки та освіти Канади (М. Лещенко, І. Руснак, С. Романюк та ін.)

Здобутки українознавчої освіти в Канаді представлено у працях канадських дослідників, у яких охарактеризовано соціально-культурні умови розвитку україномовної та двомовної освіти (О. Войценко, Д. Прокоп, І. Тесля, П. Юзик та ін.), визначено специфіку розвитку освіти в громадах українських мігрантів (М. Боровик, П. Кравчук, М. Марунчак та ін.), представлено діяльність українознавчих осередків (Н. Кононенко, Б. Медвідський, М. Петришин, А. Попіль, М. Сорока та ін.), визначено особливості функціонування двомовних і «рідних» шкіл (І. Боднарчук, А. Горохович, О. Копач, Р. Чумак-Горбач та ін.), узагальнено досвід вивчення українознавчих дисциплін (О. Білаш, Р. Бедрій, А. Недашківська та ін.);

розкрито персонологічний аспект українознавчих студій (В. Маркусь, Я. Рудницький, Я. Славутич та ін.).

Результати вивчення документальних, педагогічних, українознавчих джерел дають підстави для висновку, що проблема розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті XX – початку XXI ст. не була предметом цілісного історико-педагогічного дослідження. Аналіз ресурсів з досліджуваної проблеми та освітньої практики організації українознавчої освіти у шкільництві Канади дали можливість виявити низку суперечностей між:

- соціокультурною потребою утвердження пріоритетів культуровідповідності і полікультурності в українському соціумі з метою формування національно-свідомої і полікультурно-толерантної еліти нації та фрагментарністю конструктивного використання канадського досвіду в українських реаліях;

- необхідністю удосконалення педагогічної освіти, створення можливостей професійного розвитку викладачів, вчителів-філологів, українознавців, білінгвістів та дискретністю екстраполяції канадського досвіду українознавчої освіти у системі професійної підготовки педагогів означеного фаху в умовах формального і неформального навчання;

- актуалізацією проблем ціннісного, духовного, світоглядного, розвитку учнів в умовах шкільної освіти та недостатнім врахуванням прогресивних надбань українознавчої освіти Канади у процесі викладання українознавчих дисциплін, організації позашкільної діяльності в освітній практиці українських шкіл.

Потреба в дисемінації інноваційного досвіду канадської освіти в умовах реформаційних змін українського шкільництва, а також здійсненні історико-педагогічних досліджень з проблем поступу українознавчої освіти у канадському соціумі зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Розвиток українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади (остання чверть XX – початок XXI ст.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою комплексної науково-дослідної теми відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Естетичні та етичні чинники розвитку професійного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів» (РК № 0114U3167). Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 11 від 23.11.2014 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 27.01.2015 р.).

Об'єкт дослідження – українознавча освіта у шкільництві Канади в історичній ретроспективі.

Предмет дослідження – зміст, організаційні форми українознавчої освіти і тенденції її розвитку у двомовних та «рідних» школах Канади (остання чверть XX – початок XXI ст.).

Мета дослідження – визначити специфіку організації українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади; окреслити тенденції її розвитку упродовж останньої чверті XX – на початку XXI ст.; обґрунтувати перспективи

конструктивного використання прогресивного досвіду українознавчої освіти у канадському шкільництві в українській освітній практиці.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Схарактеризувати передумови розвитку українознавчої освіти у «рідних» і двомовних школах Канади (до останньої чверті XX ст.).

2. Розробити періодизацію розвитку українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади (остання чверть XX – початок XXI ст.) та визначити специфічні тенденції кожного періоду.

3. Визначити особливості змісту й організаційних форм українознавчої освіти в двомовних і «рідних» школах Канади та узагальнити канадський досвід створення методичних ресурсів з українознавчих дисциплін в обраних хронологічних межах.

4. Виявити сучасні тенденції розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади.

5. Здійснити прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання надбань українознавчої освіти у шкільництві Канади в українській освітній практиці.

Концептуальна ідея дослідження. В основу наукового пошуку покладено положення про те, що розвиток українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті XX – на початку XXI ст. зумовлювався соціокультурними, законодавчо-нормативними, організаційно-педагогічними чинниками, що пов'язано з законодавчим врегулюванням розвитку українознавчої освіти, утвердженням пріоритетів мультикультуралізму, канадської ідентичності, підтримкою розвитку культури, мови, традицій етнічних меншин, роллю громадських, релігійних організацій, українознавчих інституцій, створенням віртуальних ресурсних центрів, реалізацією освітніх програм підготовки вчителів, викладачів українознавчих дисциплін в університетах та ін. Ці чинники покладено в основу авторської періодизації розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті XX – початку XXI ст. Опертя на ідеї культурологічного, аксіологічного, полікультурного підходів дозволяє узагальнити теоретичні і практико орієнтовані здобутки українознавчої освіти Канади, схарактеризувати теорію і практику організації українознавчої освіти у канадському шкільництві, визначити тенденції її розвитку на сучасному етапі та спроектувати можливості конструктивного використання канадського досвіду в умовах реформаційних освітніх змін в Україні.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання, що є підґрунтям для визначення сутності ключових понять дослідження; *історико-хронологічний підхід*, що дозволив охарактеризувати передумови становлення українознавчої освіти в Канаді, обґрунтувати періодизацію її розвитку у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті XX – на початку XXI ст.; *полікультурний підхід*, що сприяв визначенню пріоритетів українознавчої освіти (соціальна рівність, культурний плюралізм, повага до традицій, підтримка двомовного навчання); *аксіологічний підхід*, що забезпечував обґрунтування ціннісної парадигми українознавства, українознавчої освіти в Канаді; *культурологічний підхід*, що уможливив визначення чинників збереження культурної

ідентичності українців Канади, серед яких чільне місце відведено українознавчій освіті у шкільництві.

Теоретичною основою дослідження є: положення сучасної філософії освіти (І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало та ін.); українознавчих засад національної освіти (М. Вовк, О. Субтельний, І. Терешко, Т. Усатенко, Г. Філіпчук та ін.); методології історико-педагогічних досліджень (О. Аніщенко, Л. Березівська, Н. Гупан, С. Гончаренко, Н. Дічек, О. Лавріненко, С. Мельничук, О. Сухомлинська та ін.); теорії і практики педагогічної освіти (Н. Дем'яненко, Л. Лук'янова, О. Кучерявий, М. Солдатенко, Г. Сотська, Л. Хомич та ін.); методологічних орієнтирів здійснення компаративістських досліджень (Н. Авшенюк, О. Матвієнко, О. Огієнко, Н. Пазюра, І. Руснак та ін.); теоретико-методологічних засад розвитку українознавства в Україні і Канаді (Б. Білаш, О. Білаш, П. Кононенко, Т. Лупул та ін.); ідей українознавчої біографістики (В. Маркусь, А. Марушкевич, А. Нагачевський, Я. Рудницький та ін.).

Відповідно до предмета, мети і завдань наукового пошуку використовувався комплекс **методів дослідження**: *аналіз і синтез* – з метою визначення базових понять дослідження; *ретроспективний аналіз* – для узагальнення передумов становлення українознавчої освіти в Канаді та обґрунтування періодизації розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст.; *системно-структурний метод* – з метою визначення тенденцій розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади в обраних хронологічних межах та сучасних тенденцій її поступу; *метод педагогічної біографістики* – для узагальнення ідей канадських українознавців з урахуванням їх внеску у розвиток практики українознавчої освіти, теорії українознавчої думки; *метод наукової екстраполяції* – для здійснення прогностичного обґрунтування конструктивної дисемінації прогресивних надбань українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади в сучасній вітчизняній освітній практиці.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку було використано 383 джерела, з них – 108 іноземною мовою. Базовим фактологічним підґрунтям слугували праці відомих і маловідомих українських і канадських українознавців, у яких розкрито чинники розвитку українознавчої освіти в діаспорі Канади, теоретичні та методологічні аспекти українознавчих студій в Україні і світі, висвітлено зміст, форми і методи вивчення українознавчих дисциплін у шкільництві Канади і України (Ю. Заячук, О. Ковальчук, М. Лупул, Р. Матейко, Т. Михайленко, Ю. Недужко, Н. Савчук, М. Хом'як, Л. Храплива-Щур, В. Шиян та ін.).

Вагомим ресурсом дослідження проблеми розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади стали довідниково-енциклопедичні видання («Енциклопедія українознавства», видання «Енциклопедії України» англійською мовою, «Енциклопедія української діаспори», електронний довідник «Education in Canada», «Літопис українського життя в Канаді» тощо).

У процесі дослідження було простудійовано канадські періодичні видання («Український Голос», «Учительське Слово», «Рідна Школа», «Жіночий світ», «Відгукніться!», «Наша Громада», «Новий шлях», «Нові дні», «Наше життя», «Журнал українських студій» та ін.). З метою аналізу методичних засад викладання

українознавчих дисциплін у двомовних і «рідних» школах Канади було опрацьовано популярні навчально-методичні видання – серії «Нова», «Тут і там», «Коляж», «Будьмо!».

Джерелознавчою основою слугували матеріали відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського; Науково-дослідного інституту українознавства, Фондації добродійних громадських ініціатив «Україна – діаспора» Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка, Центрального державного архіву зарубіжної україніки, Української вільної академії наук, електронної бібліотеки Центру україномовної освіти (м. Едмонтон, Канада), Медіапорталу української діаспори.

Фактологічним ресурсом для аналізу сучасних тенденцій розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади були електронні матеріали, веб-сторінки, сайти закладів освіти: «рідних» і двомовних шкіл Канади (Оуквільська Рідна школа, Українська суботня школа імені Івана Франка тощо); університетів (Альбертського, Манітобського, Саскачеванського та ін.); Центрив українознавства Канади та України (Канадського Інституту Українських Студій, Центру україномовної освіти, Методичного центру української мови, Центру українського і канадського фольклору ім. Кулів Альбертського університету; Центру дослідження української спадщини в Саскачеванському університеті; Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» та ін.); канадських і міжнародних організацій (Української фундації освіти у коледжах, Консорціуму україномовної освіти, Фондації «Канада –Україна» та ін.); світових українських організацій (Світового Конгресу Українців тощо); електронних архівів (Архіву українського фольклору Богдана Медвідського Альбертського університету та ін.).

Хронологічні межі дослідження охоплюють останню чверть ХХ – початок ХХІ ст. Нижня межа (1971 р.) пов'язана з реформаційними змінами в освіті Канади – проголошенням офіційної політики багатокультурності на ІІІ сесії Парламенту Канади прем'єр-міністром П. Трюдо; заснуванням Крайової шкільної ради Комітету Українців Канади. Вибір верхньої межі (2010 р.) визначається відновленням діяльності Української учительської асоціації, що було зафіксовано у Резолюціях ХХІІІ щотрирічного Конгресу Комітету Українців Канади, реалізацією Стратегії розвитку освіти в Канаді «Учись, Канадо – 2020».

Організація дослідження. Науковий пошук здійснювався у 2014–2018 рр. й охоплював три етапи.

На першому (теоретико-пошуковому) етапі (2014 – 2015 рр.) обґрунтовано актуальність наукової проблеми; визначено сутність базових понять; простудійовано історико-педагогічну, джерелознавчу, українознавчу літературу; систематизовано фактологічний матеріал з проблеми дослідження; окреслено методологічну основу дослідницького пошуку.

На другому (науково-емпіричному) етапі (2016 – 2017 рр.) розроблено періодизацію розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст.; узагальнено прогресивний

досвід канадських освітян, науковців українознавчої галузі; проаналізовано особливості вивчення дисциплін українознавчого спрямування у шкільництві Канади, ресурсне забезпечення; розроблено науково-методичні рекомендації.

На третьому (узагальнювальному) етапі (2018 р.) окреслено суперечності розвитку українознавчої освіти в Україні і Канаді; здійснено аналіз сучасних тенденцій розвитку українознавчої освіти у канадському шкільництві; визначено перспективи використання конструктивних здобутків українознавчої освіти у школах Канади.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що вперше: здійснено цілісне дослідження специфіки українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст.: змісту, організаційних форм та ресурсного забезпечення; визначено провідні підходи до аналізу процесу розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади в обраних хронологічних межах – культурологічний, аксіологічний, полікультурний; обґрунтовано періодизацію розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.); узагальнено провідні ідеї канадських українознавців щодо структурування змісту, добору форм і методів викладання українознавчих дисциплін, організації позашкільної роботи, створення ресурсного забезпечення; виявлено сучасні тенденції розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади; здійснено прогностичне обґрунтування перспектив конструктивного використання прогресивних досягнень українознавчої освіти Канади, сформованих у шкільництві в обраних хронологічних межах, на законодавчо-нормативному, організаційно-педагогічному і шкільному рівнях;

уточнено сутність понять «українознавство», «українознавча освіта», «мовна освіта», «українське шкільництво в діаспорі», «рідна школа», «двомовна школа», а також дотичних терміносполук: «рідномовна освіта», «спадщинна мова», «мовне занурення», «білінгвізм», «канадсько-українська мова»;

подальшого розвитку набули положення щодо узагальнення ідей, досягнень канадських українознавців з позиції їх впливу на структурування змісту українознавчих дисциплін, добору організаційних форм, створення ресурсного забезпечення, заснування ресурсних віртуальних осередків, а також щодо визначення передумов становлення вищої українознавчої освіти в Канаді.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні: науково-методичних рекомендацій «Персонологія українознавчої освіти у шкільництві Канади (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)», тематики науково-дослідницьких, проектних робіт, групових й індивідуальних презентацій, індивідуальних творчих завдань з проблеми теорії і практики українознавчої освіти в Канаді. Дослідницькі матеріали, науково-методичні рекомендації можуть використовуватися для укладання програм курсів і спецкурсів з історії українознавства, історії педагогіки в Україні і зарубіжжі, навчально-методичної літератури для закладів освіти різних рівнів акредитації з метою підготовки студентів педагогічних і філологічних факультетів закладів вищої освіти, а також у системі післядипломної педагогічної освіти вчителів української мови і літератури, іноземних мов.

Результати наукового пошуку впроваджені в освітній процес Чернігівського обласного інституту післядипломної освіти ім. К. Д. Ушинського (довідка № 98 від 15.06.2018 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (№ 1896/01-60/16 від 08.06.2018 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (№ 2718/01 від 12.12.2018 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (№ 2/4-450 від 25.05.2018 р.), Міжнародного інституту бізнесу, м. Київ (№ 11.06/78 від 11.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. В опублікованому у співавторстві поняттєво-персонологічному словнику «Українознавча освіта в Україні і Канаді» [19] автором обґрунтовано дефініції понять, що розкривають теоретичні, методологічні та методичні засади канадської українознавчої освіти, та укладено статті про українознавців Канади. У статті [6] дисертантом окреслено методологічні засади конструктивного використання прогресивних досягнень українознавчої освіти у шкільництві Канади в сучасній освітній практиці; у тезах [18] висвітлено здобутки українознавчої лексикографії канадських учених.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані під час виступів на конференціях, семінарах різного рівня: на *міжнародному науковому конгресі «Україна – Канада»* (Луцьк, 2018); на *міжнародних наукових конференціях*: «Культурно-інтелектуальна складова цивілізаційного поступу українства (до 180-річчя КНУ ім. Т. Шевченка)» (Київ, 2014), «Українство в контексті світових цивілізаційних процесів» (Київ, 2015), «Консолідація українства в умовах внутрішніх трансформацій та зовнішніх загроз» (Київ, 2016); на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології» (Львів, 2017), «Інновації та сучасні технології в системі освіти: внесок Польщі та України» (Сандомир, Польща, 2017); на *міжнародному науковому семінарі*: «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2016); на *міжнародних педагогічних читаннях*: «Педагогіка мистецтва і мистецтво педагогічної дії» (Київ, 2015, 2016), «Неперервна педагогічна освіта ХХІ століття» (Київ, 2017, 2018); на *міжнародній науково-методичній конференції*: «Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін» (Умань, 2017, 2018); на *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Сучасна політична нація: духовно-моральні, культурно-етичні та соціально-економічні засади розвитку» (Київ, 2014), «Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті» (Київ, 2016); «Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація» (Мукачево, 2016); «Актуальні проблеми літературної освіти (пам'яті О. Р. Мазуркевича та П. К. Волинського)» (Умань, 2018); на *всеукраїнському науковому семінарі* «Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації» (Київ, 2014); на *вебінарі* «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства» (Київ, 2017); під час Звітних науково-практичних конференцій Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, 2016, 2017, 2018).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 24 публікаціях (21 – одноосібній), з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 1 стаття у виданні України, що входить до наукометричних баз); 1 стаття у наукометричному науковому виданні; 1 навчальні матеріали; 1 науково-методичні рекомендації; 1 словник (у співавторстві); 15 публікацій у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних масових заходів.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (383 найменування, із них – 108 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації – 383 сторінки, зокрема основного тексту – 222 сторінки. Робота містить 15 додатків на 88 сторінках, 4 таблиці, 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні та джерелознавчі аспекти проблеми розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади»** – здійснено систематизацію джерел, що розкривають генезу, передумови, персонологію розвитку українознавчої освіти в «рідних» та двомовних школах Канади; визначено сутність базових понять; обґрунтовано методологічні засади розвитку українознавчої освіти у канадському шкільництві; розкрито передумови становлення українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади.

Історико-педагогічний аналіз джерелознавчих ресурсів уможливив їх систематизацію відповідно до тематичних груп: дослідження, у яких представлено соціокультурні, політичні, економічні чинники розвитку українознавчої освіти в умовах канадської діаспори (В. Євтух, Ю. Жлуктенко, О. Ковальчук, Ю. Недужко, О. Сич, А. Шлепаков та ін.); довідниково-енциклопедичні видання, у яких окреслено теоретичні, методичні основи українознавчих студій (О. Войченко, В. Маркус, В. Кубийович, В. Лазебник та ін.); теоретико-методологічні розвідки (Л. Божук, Ю. Заячук, Р. Де Лосса, С. Пономаревський та ін.); праці, які розкривають специфіку підготовки вчителів українознавчих дисциплін в Канаді (О. Білаш, І. Боднарчук, Б. Медведський, А. Нагачевський та ін.); роботи персонологічного спрямування (Р. Климаш, М. Марунчак, А. Марушкевич, С. Романюк, Я. Славутич та ін.); праці, присвячені розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади (К. Гудіма, О. Копач, А. Недашківська, І. Руснак, Р. Чумак-Горбач та ін.); електронні ресурси. Аналіз джерельної бази довів, що наявний спектр праць слугує вагомим джерелознавчим підґрунтям дослідження особливостей змісту, організаційних форм і тенденцій розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади.

З'ясовано, що «українознавча освіта» – це цілеспрямована освітньо-виховна діяльність українців, спрямована на опанування цінностей українського народу, його мови, культури, родинних традицій, різновидів мистецтва, історії через зміст і організаційні форми вивчення українознавчих дисциплін в умовах формальної (дошкільні, початкові, середні, «рідні», двомовні школи, університети, курси, гуртки, факультативи, університети), неформальної (родинна педагогіка, творчі зустрічі, виставки, концертна діяльність тощо) та інформальної (саморозвиток) освіти.

Визначено передумови розвитку українознавчої освіти у «рідних» і двомовних школах Канади до останньої чверті ХХ ст.: *соціально-культурні* (видання україномовної періодики, проведення вчительських з'їздів (першого з'їзду у Вінніпезі 1907 р., з'їзду Організації українських учителів Альберти (1925)); проведення першого всекраєвого віче українців у Вінніпезі (1908); заснування Товариства Українських учителів Канади, осередків товариств «Просвіта»; створення Комітету Українців Канади (1940), Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради; проведення першого Світового конгресу вільних українців (1967) тощо); *законодавчо-регулятивні* (набуття чинності Акту про Британську Північну Америку (1867), «Закону про офіційні мови» (англійської і французької, 1969) та ін.); *організаційно-громадські* (створення українських шкільних дистриктів; заснування першої щоденної української школи поблизу Мондери, першої вечірньої «Рідної школи» (1905); відкриття Руської учительської семінарії в провінції Манітоба (1905); подальше заснування учительських семінарій у Реджайні, Вегревілі, Калгарі, Едмонтоні, рідномовних недільних шкіл при церквах; відкриття кафедри українознавства в Саскачеванському університеті тощо).

У другому розділі – **«Специфіка українознавчої освіти в двомовних і «рідних» школах Канади (остання чверть ХІХ – початок ХХІ ст.)»** – обґрунтовано періодизацію розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – початку ХХ ст.; охарактеризовано зміст, організаційні форми, навчально-методичні ресурси вивчення українознавчих дисциплін у двомовних і «рідних» школах Канади; узагальнено конструктивний досвід канадських українознавців.

Періодизацію розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – початку ХХ ст. розроблено на основі критеріїв: *соціокультурного* (роль громадських, релігійних організацій, українознавчих інституцій тощо), *законодавчо-нормативного* (законодавче врегулювання розвитку українознавчої освіти) і *організаційно-педагогічного* (відкриття «рідних» шкіл, упровадження нових програм, використання інноваційних форм і методів вивчення українознавчих дисциплін, створення ресурсних центрів та ін.).

Перший період (1971 – 1986 рр.) – *період зародження офіційної двомовності й багатокультурності в Канаді* – виокремлено з урахуванням проголошення офіційної політики багатокультурності (відповідно до офіційної заяви прем'єр-міністра П'єра Трюдо (Pierre Elliott Trudeau) в Парламенті (Statement to the House of Commons) (1971) та доповіді Конгресу українців Канади «Будування майбутнього. Канадські українці в ХХІ столітті» (1986). Цей період відзначився такими подіями: заснування недільних шкіл, курсів українознавства за сприяння Української Православної Церкви, сепаратних (приватних цілоденних) шкіл з ініціативи Української Католицької Церкви; координаційна діяльність Комітету Українців Канади (1971), також Канадського Інституту Українських Студій (КІУС, 1976); створення мережі українських шкіл; активізація українознавчих досліджень в Університетах Манітоби, Альберти; видання періодики («Новий шлях», «Український голос», «Українські вісті», «Слово на сторожі», «Життя і школа»,

«Рідношкільник», «Український учитель в Канаді», «Вісник Світового Конгресу Вільних Українців», «The Ukrainian Weekly» та ін.) тощо.

Другий період (1987–1998 рр.) – *період інституалізації українознавчої освіти в Канаді* – детермінований початком заснування при КІУСІ Центру україномовної освіти і Методичного кабінету української мови (1987) та визначенням пріоритетних напрямів поступу українознавчої науки й освіти у Резолюціях ХІХ щотрирічного Конгресу КУК (1998). Серед вагомих подій визначено: набуття чинності Закону Канади «Про багатокультурність» (1988), його ратифікація на рівні провінцій; створення Консорціуму Україномовної Освіти (1997); посилення українознавчих студій в університетах та інститутах; розширення мережі українських шкіл; популяризація досягнень українознавчої, наукової думки й освіти на шпальтах періодичних видань; активізація діяльності культурно-мистецьких організацій, товариств (Манітобська рада українського мистецтва, Музей української культури, Село української культурної спадщини тощо); залучення громади до проведення низки мистецьких, освітніх заходів (Канадський національний український фестиваль, Фестиваль писанки та ін.). Другий період розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади завершився прийняттям Резолюцій ХІХ Конгресу КУК, у якій було ініційовано проведення Освітнього конгресу для українських шкіл, розроблення програми україномовних курсів для дорослих, запровадження «години української історії» в бібліотеках та ін.).

Третій період (1999–2010 рр.) – *період утвердження її полікультурних і культуровідповідних засад* – пов'язаний із заснуванням при Саскачеванському університеті Центру дослідження української спадщини (1999) та відновленням діяльності Української Учительської Асоціації. З-поміж ключових подій визначено: відкриття кафедри Лесі Українки у Саскачеванському університеті (1999); активізація просвітницької діяльності Української Учительської Асоціації; створення Національного Консорціуму Українознавчого Інтернет-порталу (2000); діяльність кафедри української етнографії імені Петра і Доріс Кулів в Університеті Альберти, у межах якої здійснювалась підготовка українознавців відповідно до бакалаврської, магістерської, докторської і постдокторської освітніх програм); розширення мережі «рідних» шкіл; налагодження плідної професійної співпраці з українськими педагогами тощо.

Доведено, що зміст українознавчої освіти у двомовних школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст. визначався кількома провідними програмами, насамперед Англійсько-українською двомовною програмою (1974). З 1988 р. зміст українознавчої освіти у двомовних школах визначає «серцева» Українсько-англійська двомовна програма, відповідно до якої відбувається вивчення другої мови через часткове мовне заглиблення. Загалом офіційні двомовні програми були адаптовані двомовними школами у межах кожної провінції.

Зміст українознавчої освіти в «рідних» школах Канади структурувався відповідно до розроблених у межах кожної школи навчальних планів з урахуванням освітніх рівнів (переважно у початковій школі – читання, граматики, спілкування, література, історія, географія, соціальні студії, українська культура і традиції; у середній школі – читання, написання есе, спілкування, граматики, драма, соціальні

студії; у старшій школі – українська мова, література, історія, географія та історія мистецтва / культури). У більшості «рідних» шкіл, крім нормативних дисциплін, вивчалися релігія, мистецькі дисципліни (співи, образотворче мистецтво, театральні студії). Особливістю змісту українознавчої освіти у цих типах шкіл є поєднання аудиторної та гурткової діяльності, опанування української мови, історії, культури через власне пізнавальну діяльність у поєднанні із зануренням у мистецько-традиційне середовище.

З-поміж основних організаційних форм вивчення українознавчих дисциплін у двомовних школах варто відзначити такі, як: залучення до різних видів навчання (розповіді, ігри, рухливі пісні, хорова робота, драма, лялькові вистави) у початковій школі; практикуми; застосування комплексу методів вивчення української мови (аналітико-синтетичного, зорово-слухового, розмовного методів, методу складового читання, методу сугестопедії), аудіювання, говоріння, читання, письмо; спілкування двома мовами на заняттях і у вільний час, під час позааудиторної роботи; застосування віртуальних ресурсів, мистецьких технік, вивчення культурної спадщини через залучення до опанування різних ремесел (створення писанок, випікання паски, колядування, вивчення українського танцю, хорова діяльність, проведення концертів, тематичних подорожей) тощо.

Провідними організаційними формами українознавчої освіти у «рідних» школах є практикуми, підготовка виставок творів образотворчого мистецтва, організація драматичних вистав на основі фольклорних сюжетів, творів українських письменників, залучення до проведення традиційних календарно-обрядових дійств, концертної діяльності, проведення традиційних народних ігор, музичні і танцювальні заняття тощо.

Серед вагомих досягнень навчально-методичного ресурсного забезпечення визначено створення інституалізованих осередків: Методичного кабінету української мови та Центру україномовної освіти при Канадському Інституті Українських Студій в 1987 р., Українського центру засобів і розвитку при Університеті Грента МакЮена у 1988 р., Українського центру мультимедійного інтерактивного навчання та електронних публікацій при Департаменті сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету тощо.

Відзначено роль у забезпеченні якісної українознавчої освіти у школах Канади таких популярних видань: серії «Нова» (для учнів початкової, середньої і старшої школи, 1994–2000 рр.), що включає практикуми, навчальні засоби (діалоги, імітаційні вправи, матеріали для читання і розмальовування, співанки-руханки, настільні ігри, ребуси); серії «Тут і там» для читання з робочими зошитами, що передбачає інтегрування різних дисциплін у мовну програму для розвитку комунікативних компетенцій; серії «Коляж» для учнів середньої школи за програмою подвійного мовного заглиблення (dual immersion), для учнів старшої школи та тих, хто навчається на курсах; серії «Будьмо!» у межах упровадження програми поглиблення мовних знань у старшій школі (10-12 класи).

Узагальнено конструктивні ідеї канадських українознавців, які сприяли розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади, утвердженню її культуровідповідних і полікультурних засад: важливість дослідження української і

канадської культури на міждисциплінарній основі – з позиції лінгвістики, мовознавства, термінознавства, літературознавства (Я. Рудницький); вивчення діаспорної спадщини українців Канади у ретроспективі (М. Марунчак); забезпечення неперервності українознавчої освіти від дитячих садочків до університетів (І. Боднарчук, Б. Білаш, А. Горохович, О. Копач, Я. Славутич); виявлення впливу українознавчих студій на розвиток полікультурної освіти Канади (Б. Білаш, М. Лупул, Я. Рудницький.); необхідність виховання у рідномовному середовищі сім'ї (Л. Бризгун-Шанта, А. Горохович), у межах молодіжних організацій (Ю. Войчишин); необхідність прикладного використання наукових фольклористичних досліджень в українському шкільництві Канади (Н. Кононенко); виявлення значення української періодики в розвитку українознавчої освіти в Канаді (М. Боровик, М. Марунчак); створення ресурсів з українознавства, сприяння у реалізації двомовної програми, забезпечення умов для підвищення кваліфікації вчителів українознавчих дисциплін (О. Білаш) тощо.

У третьому розділі – **«Розвиток українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах у сучасному канадському суспільстві»** – виокремлено тенденції розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади з урахуванням традицій та інновацій її поступу; окреслено перспективи конструктивного використання досвіду українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади, сформованого упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст., в сучасній освітній практиці України; представлено науково-методичні рекомендації.

У науково-освітньому просторі Канади виявлено такі тенденції розвитку українознавчої освіти у шкільництві:

– *активізації підготовки вчительських кадрів для українознавчої освіти* (наявність критеріїв професійного відбору абітурієнтів на педагогічні спеціальності; структурування змісту підготовки вчителів на міждисциплінарній основі; розвиток загальної професійної, методичної, полікультурної компетентності майбутніх учителів в умовах багатомовного середовища шкіл; досконале володіння матеріалу з основної українознавчої дисципліни та професійним рівнем другої мови тощо);

– *залучення вчителів до різних форм підвищення кваліфікації* (організаційне забезпечення формального і неформального навчання вчителів-практиків; організація курсів в університетах, коледжах та школах; участь учителів у методичних семінарах, конференціях, проектах з розвитку освітніх програм, інформаційних сесіях, дискусіях за посередництвом професійних учительських спілок провінцій, федерації вчителів Канади, урядових структур, науково-дослідних організацій);

– *удосконалення ресурсної бази з українознавчих дисциплін* (діяльність Центру україномовної освіти КІУСу, Методичного кабінету української мови, Консорціуму україномовної освіти; розвиток онлайн-центру освітніх ресурсів з україномовного навчання для студентів, вчителів і батьків; підтримка книгодрукування українською мовою тощо);

– *інституалізація* (функціонування Канадського Інституту Українських Студій, кафедри українознавства Оттавського університету, Центру українських

канадських студій в Манітобському університеті, Центру дослідження української спадщини в Саскачеванському університеті та ін.);

– *інтеграція змісту українознавчих дисциплін* (структурування змісту українознавчої освіти у процесі реалізації двомовної українсько-англійської програми у двомовних і в «рідних» школах (суботніх та недільних); проведення семінарів для педагогів з метою удосконалення білінгвальної компетентності);

– *тенденція інтенсивної співпраці школи, громади, товариств у контексті організації українознавчої освіти* (спрямованість українських громад Канади на збереження національних і культурних цінностей, традицій, розвитку науки та освіти; активізація академічно-громадського партнерства (engaged scholarship); діяльність професійних громадських організацій, департаментів, центрів та інститутів; діяльність Світового Конгресу Українців, Конгресу Українців Канади, скаутських організацій «Пласт», СУМ тощо);

– *набуття українською мовою статусу «спадщинної» мови* (взаємодія родини і школи щодо двомовного навчання; реалізація місії вчителів українознавчих дисциплін щодо формування в учнів поваги до мовних традицій; перевага учителів українознавчих дисциплін середньої генерації із значним відсотком молодших фахівців; організація заходів під девізом «Залучай, надихай, створи можливості» та ін.);

– *розширення мережі «рідних» шкіл у провінціях* (функціонування «рідних» шкіл за підтримки провінційних урядів, української громади, церкви, яка залишається духовним осередком українських канадців);

– *здійснення меценатської діяльності у розвитку українознавчих студій, українознавчої освіти* (діяльність канадських філантропів щодо підтримки громадських і культурних фондів, українознавчих осередків, освітніх програм (Ераст Гуцуляк, Олег Володимир Іванусів, Мирослав Івасиків, Євген Коструба, Петро Микуляк, Петро Яцик та ін.), Освітньої фундації Петра Яцика (1986) та ін.);

– *ефективна реалізація компетентнісного підходу у шкільництві Канади* (чітке співвіднесення компетентностей учнів з інтегрованими тематичними блоками дисциплін українознавчого спрямування, структурування змісту програм на міждисциплінарній основі; наявність концептуальної карти українсько-англійської двомовної програми);

– *активізація співпраці українських і канадських освітян та науковців* (створення сайту гуманітаріїв України і світу, який сприяє організації стажування, підвищення кваліфікації, спільна проектна робота, зокрема, започаткування спільного електронного науково-дослідного проекту «Сучасний український дослідницький форум», ініціювання «Програми дослідницької ініціативи щодо демократичних реформ в Україні»; проведення конференцій, семінарів, конгресів, функціонування центрів канадських студій; підтримка українознавчих досліджень в Україні (Центр співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, Інститут дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія» (м. Рівне), Центр канадознавства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк) тощо.

Схарактеризовано негативні тенденції розвитку українознавчої освіти у шкільництві Канади: недостатня кількість учителів українознавчих дисциплін з магістерською освітою; скорочення українознавчих студій через фінансові причини.

Визначено, що дисемінація прогресивних здобутків українознавчої освіти, сформованих у шкільництві Канади упродовж ХХ – на початку ХХІ ст., можлива з урахуванням принципів: історизму, культуровідповідності, науковості, спрямованості навчання на розв'язання у взаємозв'язку завдань навчання, виховання і загального розвитку; міцності усвідомленості і дієвості результатів навчання виховання і розвитку; зв'язку з життям; систематичності і послідовності; створення необхідних умов для навчання. Окреслено перспективи конструктивного використання прогресивного досвіду українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади, сформованого упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст., в сучасній освітній практиці України на законодавчо-нормативному, організаційно-педагогічному та шкільному рівнях.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало можливість сформулювати такі висновки:

1. У результаті аналізу джерельної бази було визначено передумови розвитку українознавчої освіти у «рідних» і двомовних школах Канади (до останньої чверті ХХ ст.). 3-поміж соціально-культурних, законодавчо-регулятивних, організаційно-громадських чинників найбільш вагомими є: три міграційні хвилі з України; набуття чинності; «Закону про офіційні мови» (англійської і французької мов, 1969); створення українських шкільних дистриктів; видання україномовної періодики («Канадський фермер», «Слово», «Український Голос» та ін.); сприяння у створенні вищої ланки українознавчої освіти в університетах; заснування Товариства Українських учителів Канади; проведення першого всекраєвого віче українців у Вінніпезі (1908); організація осередків товариств «Просвіта», «Народний дім», україномовних бібліотек, читалень; заснування Комітету Українців Канади (1940); відкриття першої щоденної української школи, першої вечірньої «Рідної школи» (1905); Руської учительської семінарії в провінції Манітоба (1905), учительських семінарій у Реджайні, Вегревілі, Калгарі, Едмонтоні; заснування Світової Координаційної Виховно-Освітньої Ради тощо.

2. Обґрунтовано періодизацію розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст. на основі критеріїв (соціокультурного, законодавчо-нормативного і організаційно-педагогічного) та виявлено вагомі тенденції її поступу в обраних хронологічних межах:

I період (1971–1986) – *період зародження офіційної двомовності й багатокультурності в Канаді* (законодавче врегулювання політики мультикультуралізму; культурне, освітнє зміцнення етнічної громади українців; вплив української церкви на створення мережі українських освітніх закладів; заснування Канадського Інституту Українських Студій; розширення прав рідної мови (включення відповідних дисциплін до навчальних планів державних шкіл; право навчатися рідною мовою з 1 класу); активізація українознавчих досліджень в

університетах, заснування вищої українознавчої освіти; зародження мережі українських шкіл; сприяння упровадженню двомовної англо-української програми у двомовних школах тощо).

II період (1987–1998) – *період інституалізації українознавчої освіти в Канаді*: створення координаційних українознавчих інституцій (зокрема Центру україномовної освіти і Методичного кабінету української мови (1987), Консорціуму Україномовної Освіти (1997)); реалізація політики полікультурності у результаті набуття чинності Закону Канади «Про багатокультурність» на рівні провінцій; активізація українознавчих досліджень в університетах та інститутах; започаткування дієвої співпраці українських і канадських освітян; інтенсифікація роботи Світового Конгресу Українців, розширення мережі українських шкіл; активізація діяльності культурно-мистецьких осередків; упровадження уніфікованої українсько-англійської двомовної програми у школах тощо.

III період (1999–2010) – *період утвердження полікультурних і культуровідповідних засад українознавчої освіти у шкільництві Канади*: трансформація української мови з «рідної» на «спадщинну»; утвердження принципу поваги до культурних традицій етнічних груп; інтенсифікація створення українознавчих осередків (Центру дослідження української спадщини, кафедри Лесі Українки у Саскачеванському університеті тощо); активізація українознавчих досліджень та освітньої діяльності з підготовки фахівців з українознавчих дисциплін в університетах, у духовних закладах; створення Національного Консорціуму Українознавчого Інтернет-порталу (2000)); розширення мережі «рідних» шкіл; налагодження співпраці канадських і українських освітян); затвердження Стратегії розвитку освіти в Канаді «Учись, Канадо – 2020».

3. Визначено особливості змісту, організаційних форм українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – на початку ХХІ ст., що зумовлено підтримкою українознавчих студій, шкільництва федеральними урядами, партнерською взаємодією школи і громади, диференційованим підходом до навчання учнів, посиленням вимог до якості підготовки вчителя українознавчих дисциплін тощо. *Зміст українознавчої освіти у двомовних школах Канади* структурувався на основі Англійсько-української двомовної програми (з 1974 р.), «серцевої» Українсько-англійської двомовної програми (з 1988 р.), що були адаптовані у двомовних школах кожної провінції. Структурування *змісту українознавчої освіти в «рідних» школах Канади* здійснювалось у межах кожного закладу з урахуванням специфіки освітніх рівнів. Основними *організаційними формами вивчення українознавчих дисциплін у двомовних школах* були такі, як: розповіді, ігри, рухливі пісні, хорова робота, драма, лялькові вистави, практикуми; спілкування двома мовами на заняттях і у вільний час, під час позааудиторної роботи; застосування віртуальних ресурсів, мистецьких технік, залучення до опанування різних ремесел, мистецтв тощо. Особливостями *організаційних форм українознавчої освіти у «рідних» школах* було проведення практикумів, організація художніх виставок, постановка драматичних вистав, проведення традиційних календарно-обрядових дійств, концертної діяльності, народних ігор, музичні і танцювальні заняття, гончарство, вишивання тощо.

Серед провідних досягнень створення навчально-методичних ресурсів з українознавчої освіти у шкільництві Канади виокремлено такі: заснування інституалізованих осередків ресурсного забезпечення українознавчої освіти для реалізації Українсько-англійської двомовної програми; видання для шкільництва українознавчих серій «Нова», «Тут і там», «Коляж», «Будьмо!»; створення вільних інтернет-курсів, інтегративних ресурсних пакетів з мовних дисциплін, віртуальних курсів української мови, літератури, культури та фольклору; заснування українознавчого Інтернет-порталу тощо.

4. На основі студіювання законодавчо-нормативних ресурсів, статистичних відомостей, інтернет-джерел, матеріалів монографічних і періодичних видань визначено найбільш вагомі тенденції: активізація підготовки вчительських кадрів для українознавчої освіти; залучення вчителів до різних форм підвищення кваліфікації (формальне і неформальне навчання); удосконалення ресурсної бази з українознавчих дисциплін; інституалізація; інтеграція змісту українознавчих дисциплін; тенденція інтенсивної співпраці школи, громади, товариств у контексті організації українознавчої освіти; набуття українською мовою статусу «спадщинної» мови; розширення мережі «рідних» шкіл у провінціях; здійснення меценатської діяльності у розвитку українознавчих студій, українознавчої освіти; ефективна реалізація компетентнісного підходу у шкільництві Канади; активізація співпраці українських і канадських освітян та науковців. Виявлено негативні тенденції розвитку українознавчої освіти в Канаді, зокрема недостатня кількість учителів українознавчих дисциплін з магістерською освітою; скорочення українознавчих студій через фінансові причини.

5. Здійснено прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання прогресивних надбань українознавчої освіти, сформованих у шкільництві Канади, в Україні на різних рівнях: на *законодавчо-нормативному* (законодавче врегулювання мовної політики; подолання суперечностей, пов'язаних з ратифікацією Європейської хартії регіональних мов або мов меншин; надання можливостей для розвитку багатомовності з урахуванням пріоритетності української мови як єдиної державної; розвиток інших мов як «батьківських», «спадщинних»); підтримка прагматичного білінгвізму з метою повноцінного розвитку мов національних меншин в Україні; забезпечення рідномовної і багатомовної освіти в умовах децентралізації з урахуванням специфіки географічного розташування регіону, історії, традицій, етнічної різноманітності, специфіки громадського руху, релігійного життя тощо; розвиток неформальної українознавчої освіти дітей і дорослих в умовах активізації внутрішніх міграційних процесів, на території пограниччя тощо); на *організаційно-педагогічному* (створення освітніх організацій, ресурсного центру, веб-сайтів, порталів, електронних бібліотек з проблем українознавчих студій; налагодження наукової та навчально-методичної співпраці канадських і українських науковців; організація курсів українознавства для батьків, дорослих при університетах, освітніх закладах регіонів та ін.); на *шкільному* (створення умов для двомовного навчання; реалізація двомовної програми часткового занурення у початковій школі, підтримка повного мовного занурення у середній і старшій школі; заснування суботніх і вечірніх українознавчих курсів при

освітніх закладах, релігійних і громадських організаціях; надання повноважень шкільним радам щодо посилення українознавчої складової у змісті навчання, у позашкільній роботі тощо).

Подальшого вивчення потребують такі проблеми, як: узагальнення надбань українознавчих осередків в університетах Канади та окреслення можливостей творчої співпраці з викладачами українських і канадських закладів вищої освіти; компаративістські дослідження з проблем українського і канадського досвіду становлення українознавчих наукових шкіл.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Машкова, І. (2014). Започаткування україномовної освіти в Канаді: організаційний аспект. *Молодь і ринок*, 6, 113-117.
2. Машкова, І. (2014). Процеси становлення україномовної освіти та школи в Канаді після Другої світової війни. *Молодь і ринок*, 7, 89-92.
3. Машкова, І. (2016). Методологічні орієнтири проблеми розвитку українознавчої освіти в двомовних і рідних школах сучасної Канади. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Педагогічні науки*, 140, 381-385.
4. Машкова, І. (2016). Методичні ресурси навчання української мови в сучасній Канаді. *Естетика і етика педагогічної дії*, 14, (164-177).
5. Машкова, І. (2017). Соціально-культурний контекст розвитку українознавчої освіти в Канаді (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття). *Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*, 5(13), 42-46.
6. Вовк, М. та Машкова І. (2018). Канадський досвід українознавчої освіти: можливості конструктивного використання у вітчизняній освітній практиці. В Л. Б. Лук`янова (Голов. ред.) *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 1(14), 112-124.
7. Машкова, І. (2019). *Персонологія українознавчої освіти в у шкільництві Канади (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)* Науково-методичні рекомендації. В М. П. Вовк (Ред.). Київ: «Талком». 36.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Машкова, І. (2014). Роль церкви у розвитку україномовної освіти в Канаді. У *Сучасна політична нація: духовно-моральні, культурно-етичні та соціально-економічні засади розвитку: Матеріали XIV науково-практичної конференції*. (с. 172-173). Київ: ВНЗ «Національна академія управління».
9. Машкова, І. (2014). Компетентнісно орієнтований підхід як складова педагогічної майстерності сучасного викладача. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: Матеріали методологічного семінару НАПН України 3 квітня 2014 року*, II, 38-45. Київ.
10. Машкова, І. (2016). Особливості навчання української мови в сучасній Канаді. У Г. І. Сотська (Голов. ред.) *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: XIII Міжнародні педагогічно-*

мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької, м. Київ, 2-3 грудня 2015 р. 7 (11), 175-177. Київ: Талком.

11. Машкова, І. (2016). Підготовка вчителів українознавчих дисциплін у Канаді в контексті студентоцентрованого навчання. У *Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університет: Всеукраїнська науково-методична конференція за міжнародною участю, Київ, 2-3 березня* (с. 341-342). (Електронний ресурс). Київ: КНЕУ. URL: www.kneu.edu.ua

12. Машкова, І. (2017). Тенденції україномовної освіти в сучасній Канаді. У Г. І. Сотська (Голов. ред.) *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: XIV Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької, 1-2 грудня 2016 р.*, 8 (12), 207-208. Київ: Талком.

13. Машкова, І. (2017). Співпраця вітчизняних і канадських освітян у контексті українознавчої освіти в Канаді (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). У *«Інновації та сучасні технології в системі освіти: внесок Польщі та України»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Сандомир, Польща, 5-6 травня* (с. 15-18). Sandomierz: Humanities and Natural Sciences University.

14. Машкова, І. (2017). Аксиологічні засади розвитку українознавчої освіти в Канаді. У *Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю, Умань, 17-18 травня* (с. 80-84). Умань: ВПУ «Візаві».

15. Машкова, І. (2017). Українознавча освіта в полікультурному просторі сучасної Канади. У *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології: Міжнародна науково-практична конференція, Львів, 23-24 червня* (с. 70-73). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

16. Машкова, І. (2018). Українознавча освіта в Україні і Канаді на початку ХХІ ст. У Г. І. Сотська (Голов. ред.) *Неперервна педагогічна освіта ХХІ століття: XV Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О. П. Рудницької, 6-7 грудня 2017 р.*, 1 (13), 179-181. Київ: Талком.

17. Машкова, І. (2018). Персонологія українознавчої освіти в Канаді. В І. Г. Терешко (Гол. ред.), Побірченко, О. М. (Відповід. ред.) *Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: Міжнародна науково-методична конференція, Умань, 19-20 квітня* (с. 99-102.). Умань: «АЛМІ».

18. Вовк, М. & Машкова, І. (2018). Українознавча освіта в Україні і Канаді у лексикографічному дискурсі. *Україна – Канада: I Міжнародний науково-практичний конгрес з канадознавства, Луцьк, 21-24 червня* (с. 271-275), = *Ukraine – Canada: the Materials of the First International Scholarly and Practical Congress on Canadian Studies* (June 21-24, Lusk, Ukraine). Луцьк: Вежа-Друк. (Електронний ресурс: Електрон. опт. диск (CD-ROM)).

Наукові праці, що додатково відображають результати дисертації

19. Вовк, М. & Машкова, І. (2018). *Українознавча освіта в Україні і Канаді: поняттєво-персонологічний словник*. Київ: Талком. 102.

20. Машкова, І. (2014). Освітня діяльність української діаспори в Канаді: історико-педагогічний аспект. *Українознавчий альманах*, 17, 230-233.

21. Машкова, І. (2015). Українська педагогічна періодика Канади як фактор розвитку сучасної українознавчої освіти. *Українознавчий альманах*, 18, 188-192.

22. Машкова, І. (2016). Співпраця вітчизняних і канадських освітян у контексті розвитку українського шкільництва Канади (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Українознавчий альманах*, 19, 133-137.

23. Машкова, І. (2018). Тенденції розвитку українознавчої освіти в сучасній Канаді. *Український вимір: Міжнародний збірник науково-педагогічних, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*, XV, 45-49. Чернігів.

24. Машкова, І. (2000). *Навчальні матеріали до вивчення дисципліни «Спілкування» (UKRA111)*. Київ: Громадський коледж ім. Грента МакЮена (Канада) – Міжнародний центр приватизації, інвестицій і менеджменту (Україна). 451.

АНОТАЦІЇ

Машкова І. М. Розвиток українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019.

У дисертації здійснено дослідження специфіки організації українознавчої освіти в двомовних та «рідних» школах Канади. Визначено передумови розвитку українознавчої освіти у «рідних» і двомовних школах Канади до останньої чверті ХХ ст.: соціально-культурні, законодавчо-регулятивні, організаційно-громадські.

На основі соціокультурного, законодавчо-нормативного, організаційно-педагогічного критеріїв обґрунтовано авторську періодизацію розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади упродовж останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст.: I період (1971 – 1986 рр.) – період зародження офіційної двомовності й багатокультурності в Канаді; II період (1987 – 1998 рр.) – період інституалізації українознавчої освіти в Канаді; III період (1999 – 2010 рр.) – період утвердження її полікультурних і культуровідповідних засад. Визначено особливості змісту й організаційних форм українознавчої освіти в двомовних і «рідних» школах Канади та узагальнено канадський досвід створення методичних ресурсів з українознавчих дисциплін в обраних хронологічних межах.

Виявлено сучасні тенденції розвитку українознавчої освіти у двомовних і «рідних» школах Канади. Здійснено прогностичне обґрунтування можливостей конструктивного використання прогресивних надбань українознавчої освіти, сформованих у шкільництві Канади, в Україні на законодавчо-нормативному, організаційно-педагогічному, шкільному рівнях.

Ключові слова: українознавча освіта, шкільництво, «рідна» школа, двомовна школа, Канада, Україна, мультикультуралізм, рідна мова, «спадщинна» мова.

Машкова И. Н. Развитие украиноведческого образования в двуязычных и «родных» школах Канады (последняя четверть XX – начало XXI ст.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики». – Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2019.

В диссертации осуществлено исследование специфики украиноведческого образования в двуязычных и «родных» школах Канады. Определены предпосылки развития украиноведческого образования в «родных» и двуязычных школах Канады до последней четверти XX ст.: социально-культурные, законодательно-регуляторные, организационно-общественные.

На основе социокультурного, законодательно-нормативного, организационно-педагогического критериев обоснована авторская периодизация развития украиноведческого образования в двуязычных и «родных» школах Канады на протяжении последней четверти XX – начала XXI ст.: I период (1971 – 1986 гг.) – период зарождения официального двуязычия и мультикультурализма в Канаде; II период (1971 – 1986 гг.) – период институализации украиноведческого образования в Канаде; III период (1999–2010 гг.) – период укрепления его поликультурных и культурутверждающих основ. Определены особенности содержания и организационных форм украиноведческого образования в двуязычных и «родных» школах Канады и обобщен канадский опыт создания методических ресурсов для украиноведческих дисциплин в пределах выбранных хронологических границ.

Выявлены современные тенденции развития украиноведческого образования в двуязычных и «родных» школах Канады. Осуществлено прогностическое обоснование возможностей конструктивного использования прогрессивных достижений украиноведческого образования, сформированных в канадской школе, в Украине на законодательно-нормативном, организационно-педагогическом, школьном уровнях.

Ключевые слова: украиноведческое образование, школа, «родная» школа, двуязычная школа, Канада, Украина, мультикультурализм, родной язык, «наследственный» язык.

Mashkova I. M. Development of education in Ukrainian studies in bilingual and Ukrainian schools of Canada (last quarter of the XX – beginning of the XXI century). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – «General pedagogies and history of pedagogy». – Ivan Zyazun Institute of Pedagogical Education and Education for the Adults of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2019.

The thesis presents the specifics of how the education in Ukrainian studies in bilingual and Ukrainian schools of Canada is organized; its development trends during the last quarter of the XX – the beginning of the XXI century are highlighted. The leading approaches (culturological, axiological, multicultural) to the process analysis of the

development of education in Ukrainian studies in Canadian schooling within a chosen time frame are defined. The work outlines the preconditions of the development of education in Ukrainian studies in bilingual and Ukrainian schools of Canada up to the last quarter of the XX century, namely – social and cultural, legislative and regulative, organizational and public ones.

The author's periodization of the development of education in Ukrainian studies in bilingual and Ukrainian schools of Canada during the last quarter of the XX – the beginning of the XXI century is substantiated on the basis of social and cultural, legislative and normative, organizational and pedagogical criteria: I period (1971–1986) – the formation of official bilingualism and multiculturalism in Canada; II period (1987–1998) – the institutionalization of education in Ukrainian studies in Canada; III period (1999–2010) – the consolidation of its multicultural and culture appropriate principles. The peculiarities of the content and organizational forms of education in Ukrainian studies in bilingual and Ukrainian schools of Canada are settled, and Canadian experience in creating methodological resources for Ukrainian studies disciplines within a chosen time frame is generalized.

The current trends of the development of education in Ukrainian studies in bilingual and Ukrainian schools of Canada are revealed: intensification of teachers' training for education in Ukrainian studies; improvement of the resource base for Ukrainians studies disciplines; institutionalization; integration of the Ukrainians studies disciplines; trend of intensive cooperation between school, community, associations; change of Ukrainian language status into «heritage» language; expansion of Ukrainian schools network in provinces; philanthropist' activities; intensification of the cooperation between Ukrainian and Canadian educationalists and scientists etc.

The prognostic substantiation of constructive application possibilities of the achievements of education in Ukrainian studies formed in Canadian schooling is realized in Ukraine on legislative and normative, organizational and pedagogical and school levels. Scientific and methodological recommendations, the thematics for scientific and research works, projects, individual and group presentations, individual assignments on the problem of the theory and practice of education in Ukrainian studies in Canada are elaborated.

Key words: education in Ukrainian studies, schooling, Ukrainian school, bilingual school, Canada, Ukraine, multiculturalism, mother tongue, «heritage» language.

Підписано до друку 14.05.2019р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура “Times”. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк. 0,9.
Наклад 100 пр.
Зам. № 0.05-19.

---

*Видавець і виготовлювач Університет «Україна»
03115, м.Київ, Львівська, 23, тел/факс (044)424-40-69, 424-56-26
e-mail: ukraina.vdk@email.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 405 від 06.04.01*